

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Проблеми емпіричного вивчення злочинності

(нотатки з XII Міжнародної науково-практичної конференції
з проблем соціології злочинності, Луганськ, 2013)

Кафедра кримінології та соціології Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.Дідоренка упродовж багатьох років успішно поєднує навчальну діяльність з регулярним проведенням соціологічних досліджень у сфері соціології злочинності, підтримуючи тісні ділові зв'язки зі своїми колегами, які здійснюють подібні дослідження. Багато років тому на кафедрі склалася традиція запрошувати колег, обмінюватися результатами досліджень на науково-практичних конференціях. Високий рівень проведення цих конференцій підтверджується регулярною участю провідних закордонних і вітчизняних фахівців.

Цього року така науково-практична конференція представників ВНЗ проводилася дванадцятий раз і була присвячена проблемам емпіричного вивчення злочинності.

Відкрив конференцію ректор університету, доктор юридичних наук, професор **В.Комарницький**.

Зі змістовною доповіддю “Емпіричне вивчення латентної злочинності” виступив професор Фрайбурзького університету **К.Хельмут**. У доповіді було наведено узагальнену статистику, що дає підстави судити про різні аспекти діяльності німецької поліції й ті проблеми, з якими вона стикається. Одними з найактуальніших серед них, як і для нашої міліції, є проблема латентної злочинності та проблема довіри населення до поліції. Вважаю, що коли німецький професор наводив великий масив статистичних даних, багато хто з присутніх порівнював їх з аналогічними показниками, що характеризують діяльність нашої міліції.

За даними професора К.Хельмута, показник довіри населення Німеччини до поліції становить 70–80% (для порівняння: українській міліції довіряють лишень 25% дорослих громадян України). Останнім часом у поліції стали працювати більше жінок, і на події, пов'язані із сімейними конфліктами, в обов'язковому порядку виїжджає бригада із двох осіб – чоловік і жінка.

Як і в Україні, в німецькій поліції чималу роль при оцінюванні ефективності роботи відіграють показники розкриття злочинів (у Німеччині він дорівнює 55%). Але й оцінка з боку населення також конче важлива для німецьких поліцейських. Нещодавно в Німеччині відбулася акція з дотепною назвою “Поліцейські, ласкаво просимо на вулицю!” Річ у тім, що для поліції стало звичайним весь робочий день проводити у службовому автомобілі, і, щоб бути ближче до народу, поліцейські в перебігу акції вийшли на вулиці міст пішки, тим самим продемонструвавши, що вони завжди поряд із тими, хто потребує їхньої допомоги.

Поліція Німеччини, як і в інших країнах, нарікає на брак коштів. Не вистачає грошей на тюремних психологів (нинішнє співвідношення 1 психолог на 250 ув'язнених визнається вкрай недостатнім), обслуговування в'язниць довелося частково передоручити дешевшим приватним фірмам. Якщо раніше в кожному маленькому селі був свій поліцейський, то зараз відділки поліції є тільки в більш-менш великих населених пунктах.

Крім того, в доповіді було порушено проблему неповнолітніх злочинців, етнічний аспект злочинності та, ясна річ, питання боротьби з тероризмом.

З неабияким інтересом учасники конференції очікували на виступ заступника директора з наукової роботи Інституту соціології НАН України, доктора філософських наук **Є.Головахи**. Разом із Н.В.Паніною він є автором методики та унікального соціологічного інструментарію для проведення соціологічного моніторингу, що дав змогу вже понад двадцять років здійснювати комплексні дослідження різноманітних аспектів життєдіяльності українського суспільства. Щорічних збірників із результатами цих досліджень із нетерпінням очікують не лише українські соціологи, а й колеги в інших країнах.

У своїй доповіді “Динаміка і чинники ставлення населення до правоохоронної системи та злочинності в Україні: результати соціологічного моніторингу” Є.Головаха навів узагальнені дані моніторингу, що показують сформовані серед українського населення тенденції сприйняття багатьох соціальних інститутів і владних структур, зокрема правоохоронної системи. Так, упродовж цього періоду відстежується рівень довіри до основних соціальних суб'єктів та інститутів, у тому числі до міліції, прокуратури, суддів (характерно, що цей рівень коливається в межах 2,3–2,4 бала за максимальної оцінки у 5 балів). Дані соціологічного моніторингу надають багатий емпіричний матеріал для прогнозування девіантної поведінки серед різних груп населення і профілактики злочинності.

Неабиякий інтерес учасників конференції викликав виступ наукового співробітника Інституту проблем правозастосування Європейського університету (Санкт-Петербург) кандидата економічних наук **М.Шклярук** “Правова статистика: системний конфлікт між знанням про злочинність та обліком відомчої роботи”. Доповідачка наголосила, що карна (правова) статистика виконує кілька функцій; перша — облік злочинів і фіксація заяв від громадян; друга — суто кримінологічна, що дає змогу оцінювати стан злочинності, виявляти тенденції, розробляти прогнози; третя функція полягає у збиранні інформації для оцінювання ефективності правоохоронної системи (поліції, слідства і прокуратури).

Така троїстість функцій карної статистики, на думку М.Шклярук, є причиною низки проблем правоохоронної системи загалом, зокрема превалювання обліку відомчої роботи перед збиранням кримінологічної інформації. Формується системний конфлікт, його результат закономірний: за відсутності зовнішнього контролю над бюрократичною організацією служіння внутрішнім інтересам стає єдиною метою правоохоронної системи, призводить до збільшення штучно сформованої латентної злочинності.

Використовуючи матеріали нещодавно проведеного соціологічного дослідження, доповідачка пояснила, що бюрократична система організації праці — навіть за умови кристально чесних співробітників — породжує неминучі побічні ефекти, такі як витіснення відомчими інтересами кримінологічно достовірної статистики. На запитання, що можна запропонувати в цій ситуації, дослідниця впевнено заявила: потрібно чесно визнати необхідність не локальних, а глобальних і масштабних реформ, неможливо реформувати тільки одне відомство.

О.Павлович, завідувач лабораторії комунікаційних технологій і брендингу Уральського федерального університету імені першого Президента Росії Б.Н.Єльцина, у доповіді “Використання ЗМІ у практиці запобігання злочинності: маніпулятивний аспект” навів чимало даних щодо того, як висвітлюється діяльність поліції у ЗМІ. Зокрема, він дійшов висновку, що в Росії преса так і не стала реальною “четвертою владою”. Крім того, значну частину його виступу становили міркування та конкретні пропозиції з формування позитивного іміджу міліції та висвітлення в пресі різних категорій кримінальних справ.

У доповіді завідувача кафедри соціології Східноукраїнського національного університету імені В.Даля професора **Б.Нагорного** “Взаємозв’язок чинників макро- і мікрорівня при вивченні злочинності” наголошувалася головна теза, згідно з якою глобальні процеси, що відбуваються у світовій спільноті, справляють дедалі сильніший вплив на формування соціального середовища в окремих регіонах світу й окремих країнах, а нерідко й зумовлюють девіантну поведінку населення. Зокрема, відбувається різке посилення міжнародної конкуренції, збільшення масштабів міжнародної міграції, подальше розшарування як окремих соціальних груп, так і цілих регіонів за рівнем доходу, життєвого комфорту, доступності освіти тощо. При цьому посилено мусується теорія “зайвого” населення (на підставі модифікованого запропонованого Парето співвідношення 80 : 20).

Професор із Харківського національного університету внутрішніх справ **М.Сатта** заторкнув таку цікаву і складну царину кримінологічних досліджень, як лінгвокримінологія. Ретельне вивчення ментальності народу, що виражається насамперед у фразеологізмах, евфемізмах, котрі стосуються понять кримінального змісту, вможливує точніше оцінювання правосвідомості українського суспільства.

Доцент Східноукраїнського національного університету **А.Яковенко** схарактеризував типові ситуації, в яких ті чи інші злочини ставали детонаторами масштабніших соціальних протестів.

Проблемі запобігання злочинності був присвячений виступ доцента кафедри кримінального права ЛДУВС **В.Зверяки**. У контексті складових, з яких формується думка населення про міліцію, він слушно зауважив, що чимало громадян воліють насамперед відшкодування заподіяної шкоди. Приділяючи більше уваги запобіганню злочинності, на думку доповідача, міліція змогла би сподіватися на довіру й розуміння з боку населення. У перебігу емоційної дискусії, що розгорілася після виступу, доповідачеві закинули те, що застосування такого показника ефективності роботи міліції, як кількість злочинів, яким запобігли, викликає швидку адаптацію співробітників до нових вимог керівництва, базуючись на логіці будь-якої бюрократичної організації.

Нестандартній проблемі було присвячено доповідь завідувача кафедри кримінології і соціології ЛДУВС **В.Поклада** “Кримінологічний експеримент Родіона Раскольников”. Доповідач спробував поглянути на романи Ф.Достоевського як на свого роду кримінологічний уявний експеримент. Подальша дискусія продемонструвала, що звичні для соціологів і кримінологів методи збирання інформації, такі як традиційне поквартірне опитування, за сучасних умов уже неефективні.

Традиційним елементом зорганізовуваних кафедрою конференцій стало підбиття результатів конкурсу серед молодих наукових співробітників, аспірантів, магістрантів, студентів і курсантів із проблем соціології злочинності. Цього року перше місце посіла праця Марії Шклярук (Санкт-Петербург) “Правова статистика: системний конфлікт між знанням про злочинність і обліком відомчої роботи”. На

другому місці виявилася праця Ганни Шкробот “Проблеми емпіричного вивчення сексуальної віктимності”, підготовлена на кафедрі кримінології і соціології ЛДУВС під керівництвом кандидата юридичних наук Вікторії Павлівни Шарикової. Третє місце було присуджено праці Юлії Сокирки (Луганськ, Східноукраїнський національний університет ім. В.Даля) “Використання методу повторного соціологічного аналізу при вивченні злочинності”.

*БОРИС НАГОРНИЙ,
доктор соціологічних наук, завідувач кафедри соціології
Східноукраїнського національного університету ім. В.Даля*